

pro ČSSR zásadně nepřijatelné. Relativní podíl Československa na stoupajícím objemu západoněmeckého zahraničního obchodu klesá; má-li nastat obrat k lepšímu, je na NSR, aby svůj dosavadní postoj změnila.

V řadě otázek zásadního rázu nemohlo přes veškerou snahu o vzájemné pochopení dojít k sblížení stanovisek; nicméně dokázalo toto zajímavé setkání čs. vědeckých pracovníků s představiteli mladší intelektuální generace CDU-CSU, že přání po lepším pochopení a vzájemných kontaktech je oboustranné a že loajální diskuse je nejen možná, nýbrž i v mnoha směrech velmi prospěšná. V každém případě může, jak soudíme, bližší seznámení

s československým stanoviskem a s jeho vědeckým zdůvodněním usnadnit orientaci těm, kdo dnes v NSR snad již začínají chápat, že se usilí o reálnější zaměření západoněmecké zahraniční politiky, nemá-li zůstat frází nebo pouhým propagandistickým gestem, musí odpoutat od jistých již dávno přežitých — a jak dosavadní vývoj již dokázal — i naprosto sterilních dogmat. Že živé debaty vyličeného druhu přispívají též k orientovanosti našich vědeckých kadrů a že z nich může vzejít případně i leckterý zajímavý podnět jak na poli teorie, tak i praxe, není snad třeba zvlášť zdůrazňovat.

Štěpán Plaček

VÝZKUM MÍRU?

Někdy koncem padesátých let, kdy svět začal více hovořit o míru a méně přemýšlet o válce, se objevily v USA a pak i v Evropě první vědci, skupiny, první ústavy „pro výzkum míru“. Při amerických univerzitách se tím zabývali někteří profesori, v Evropě jedním z prvních ústavů se stal Peace Research Institut v Oslo (PRIO), založený v létě 1959. Vznikl výzkum, na němž se podíleli odborníci z různých vědních disciplin, nikoli jen věd společenských [historie, sociologie, ekonomie či tzv. politologie], ale i exaktních [fyzikové, lékaři ap.]. Předmětem výzkumu se sice staly otázky z oblasti mezinárodních vztahů, v níž se bezprostředně promítají jakékoliv konfliktní situace mezi státy či soustavami, ale právě proto, že jde o otázky války a míru, bytí či nebytí lidstva, přihlásili se i jiní vědci. Znám ve Francii profesora biologie na Sorboně dr. A. Marois, který v r. 1960 založil mezinárodní Ústav života (Institut de la vie), v němž volně soustředil řadu lékařů, fyziků, historiků, filosofů, sociologů z různých zemí, kteří každý ve svém oboru svým specifickým vědeckým zájmem usilovali o povznesení lidského života a zároveň o vytvoření základní podmínky pro jeho optimální rozvoj — upevnění míru. Jiným příkladem volné organizace vědců, snažících se přispět v mezích svých možností k míru, je pugwashské hnutí, založené v r. 1957 anglickým filosofem B. Rusellem. Podobných, více či méně významných ústavů, organizací a skupin je v kapitalistických státech celá řada. Bylo by nerozumné toto hnutí podceňovat a nepodporovat ho, bylo by ale stejně nerozumné nerozlišovat podle kvality a cílů.

V některých socialistických zemích je výzkum přibližně stejných otázek, jenom jinak formulovaných, soustředěn v ústavech pro mezinárodní politiku nebo se mu věnují jednotlivci z jiných vědních oborů, i když by stálo jistě za zamyšlení nikoli převzít organizační formu „ústavu pro výzkum míru“, nýbrž najít svůj specifický výraz pro soustředění zájmu o tuto tematiku.

Tento úvod jsem považoval za nutné předeslat k informaci o 3. kongresu *Peace Research Society (International)* ve Vídni ve dnech 2.—4. září. Tato informace snad vypoví něco o jedné z různých společností či asociací pro výzkum míru. PRSI je, jak se zdá, dílem a záležitostí amerického profesora Waltera Isarda z University of Pennsylvania ve Filadelfii, jenž je její *spiritus agens*, a skupiny amerických odborníků v oblasti „mírového výzkumu“. V Evropě má podporu hlavně v Norsku v osobě ředitele tamního Peace Research Institut Johana Galtunga a pak zejména mezi pracovníky švédských univerzit a ve Velké Británii. Je zajímavé, že jde převážně o anglosaskou záležitost, kterou Francouzové ignorují, i když mají velkého odborníka v profesoru R. Aronovi, ale která nemá ani velkou odezvu v NSR. Profesor Isard má ovšem eminentní zájem na tom, aby činnost tohoto volného sdružení badatelů podporovalo co nejvíce vědců ze socialistických zemí. Na každoroční kongresy jezdí zástupci z ČSSR, Maďarska, Polska, SSSR a též z NDR. (Na letošní kongres ve Vídni zástupce NDR nedostal rakouské vízum, ovšem jenom jako „reciproční akt“ na udělování víz pro Rakušany do NDR). Složení účastníků a spolupředávajících

institucí [ve Vídni v r. 1966 to byl Österreichische Institut für Raumplanung, v Krakově v roce 1965 katedra geografie na krakovské universitě] ukazuje, že prof. Isard spojuje „výzkum míru“ jak s pracovníky politických věd, tak i se zeměpisci. [Například sovětský účastník Lev Karpov z IMEMO je zeměpisec a jeho referát byl tak i pojatý].

Referáty Američanů (především prof. Isarda a prof. Clemense) a Nora J. Galtunga ukázaly jistý formalismus, jaký se dnes uplatňuje v tamním výzkumu mezinárodních vztahů, resp. otázek míru a odzbrojení. Snaha přiblížit tuto badatelskou činnost exaktním vědám vede někdy až k formálnímu převádění pojmů z oblasti mezinárodní politiky do grafů a vzorečků, za kterými se po dešifrování skrývají mnohdy jen banální a uznávané pravdy.

Příklad: Referát dr. Galtunga vycházel ze zhodnocení mapy leteckých linek ve svěžetě (sic!), z čehož se činily závěry pro kvalitu a intenzitu dvoustranných i vícestranných vztahů mezi státy.

V referátě prof. Clemense se objevila křivka, která graficky znázorňovala intenzitu vůle sovětské vlády k odzbrojení za poslední léta. Na tom byl postaven celý referát, vyvozovaly se z toho závěry pro vnitřní situaci v SSSR atd., aniž byl vůbec vzat v úvahu vývoj stanovisek amerických, konkrétní mezinárodní situace atd.

Samozřejmě, že nelze paušalizovat a zahrnout tuto metodu, ovšem měl jsem někdy dojem, že přihlížím přednášce z geometrie a že se grafy stávají samoúčelem.

Silná stránka výzkumu mezinárodních vztahů na Západě je ale ve zkoumání účasti veřejného mínění na jejich rozvoji, usměrňování a využívání veřejného mínění vládnoucí elitou ap. Zřejmě jsou dobré i předpoklady k tomuto výzkumu.

K referátu Američanů D. B. Bobrowa a A. R. Wilcoxe „Dimension of Defense Opinion: the American Public“ byl přiložen dotazník se 126 otázkami, předkládaný při sestavování obrazu amerického veřejného mínění v otázkách války a míru, odzbrojení atd. Mladý švédský universitní asistent Lindholm přečetl svůj příspěvek o hlediscích na cíle a hodnoty v tvoření švédské zahraniční politiky, zajímavý nikoliv závěry, nýbrž způsobem práce tohoto badatele a materiálem, který shromáždil. Položil otázky švédskému předsedovi vlády (se kterým si smluvil schůzku telefonicky) a několika dalším ministrům, náčelníku generálního štábu

a několika vysokým důstojníkům a vydavatelům švédských novin.

Mezi otázkami najdeme prosté „co si myslíte o cílech švédské zahraniční politiky“ (zajímavé — objevují se hlasy, které kritizují švédskou neutralitu), o švédské pomoci rozvojovým zemím, „považujete komunismus, resp. světový komunismus, za čin proti Švédsku“ („mohlo by k tomu dojít, ale neobávám se toho“ — vydavatel, v ideologickém smyslu ano — důstojníci atd.), ale i otázky týkající se individuálního rozhodování dotázaných ve věcech státních, osobních i morálních. V odpovědích překvapuje, s jakou vehemencí důstojníci žádají, aby Švédsko mělo svou atomovou zbraň.

Z ČSSR vystoupil s dobře přijatým referátem dr. Urban z Ekonomického ústavu. Lev Karpov ze SSSR hovořil na téma „Pohraniční území a odzbrojení“ a svůj referát založil na myšlence, že pohraniční území obvykle patří k nejzanedbanějším (následoval v podstatě geografický popis těchto území) a že by tedy částky, ušetřené odzbrojením, bylo možno použít z části na jejich rozvoj.

K zamyšlení nutí i samo téma, respektive smysl činnosti tohoto sdružení. „Výzkum míru“ (Peace Research) je poměrně úzkým vymezením problematiky, zvláště když organizátor klade hlavní váhu na odzbrojení a na rozpor USA — SSSR. Americký profesor českého původu Nehnevajsa dal návrh, aby se napříště zkoumaly příčiny konfliktů a možnosti jejich řešení v dalších „konfliktních“ oblastech — ve východní Africe, v arabské oblasti (Izrael), v Evropě, v jihovýchodní Asii a jinde. Vůbec je příznačné, že se účastníci úzkostlivě vyhýbali jenom nárážkám na vietnamskou válku.

Domnívám se ovšem, že není nutné zakládat u nás specializované skupiny či ústav pro výzkum míru, vždyť otázky války a míru jsou dnes integrální součástí výzkumu mezinárodních vztahů. Pročítám-li program norského Ústavu pro výzkum míru (PRIO), pak nevidím nic, co by netvořilo součást badatelské činnosti v oboru mezinárodních vztahů. Témata jsou jenom pro nás nezvykle formulována: obecné teorie konfliktů; sociální aspekty technické pomoci, institucionální řešení konfliktů; osobní kontakty v konfliktních situacích; mírové využití vojenských zdrojů; kulturní konflikty a sociální změny; příčiny a následky rasových konfliktů; příčiny a následky etnických konfliktů; zbrojení, odzbrojení a rovnováha síly; moderní diplomacie: struktura a funkce; veřejné mínění a mezinárodní

vztahy; nové komunikace: struktura a funkce; mezinárodní člověk; rozhodování (decision-making) v zahraniční politice; nadnárodní integrace; obraz míru atd. Rada těchto témat, třeba jinak formulovaných, je obsažena ve výzkumných plánech našich historiků, sociologů, ekonomů, badatelů v oblasti mezinárodních vztahů.

Poučení a inspiraci můžeme ze západního „výzkumu míru“ načerpat v jednom směru: vzhledem k tomu, že tyto pracovníci kladou důraz na řešení konfliktních situací, dovolují si vedle jedině, té skutečně podobě řešení uvádět i jiné možné varianty a uvažovat o tom, proč k těmto variantám nedošlo. Myslím, že nepřekonatelným (respektive nepřekonaným) odborníkem v tomto pojetí logického (nikoli ovšem formálně logického) výkladu mezinárodních vztahů je americký profesor H. Kissinger (*The Necessity for*

Choice). Pro nás takové pojetí by mělo dvojí význam: oživilo by především náš dosti popisný, i když analytický výklad jenom toho, co se stalo, a dodalo by autorům odvalu pouštět se do prognóz různých možných variant budoucího vývoje; uplatněno v odborných studiích a publikacích mělo by to dále nepochybný význam i pro praktickou zahraniční politiku.

Abych se tedy vrátil k závěru této informace o vídeňském 3. kongresu Mezinárodní společnosti pro výzkum míru: účast na kongresech této společnosti není bez užítku pro možnosti osobních setkání s universitními učiteli a badateli v oboru mezinárodních vztahů, kteří jsou spoluvytvářci veřejného mínění, ovšem zatím je malým přínosem pro naši odbornou činnost, která tematicky i metodicky jde jiným směrem.

Jaroslav Šedivý

SEMINÁŘE O USA V SALCBURKU

V Salcburku, na zámku Leopoldskrone, je každoročně pořádáno 6 čtyřtýdenních seminářů o USA, jejichž cílem je přiblížit a objasnit posluchačům — odborníkům z teorie i praxe — základní otázky logického hospodářství, politického systému, vnitřní a zahraniční politiky, amerického práva, urbanistického a regionálního plánování v USA a americké kultury. V roce 1966 se tyto semináře konaly již po dvacáté a celkem se jich zúčastnilo již 5.000 posluchačů. Mezi více než 400 profesory, kteří zde přednášeli, nalezneme jména významných amerických osobností, jako W. W. Rostowa, McGeorge Bundyho, A. S. Fleminga, A. J. Goldberga, H. Morgenthaua, W. R. Burgesse, S. K. Padovera, J. J. Corsona a dalších. Posluchači mají k dispozici knihovnu s 15.000 svazků a se 140 americkými periodiky.

Pořadatelem seminářů je soukromá americká instituce, založená v roce 1947 a financovaná z různých nadací. Její sídlo je v Cambridge ve státě Massachusetts. S výjimkou prvních dvou let byla účast omezena na členské země OECD, k nimž později byla přidána Jugoslávie a dnes jsou již zváni zástupci dalších socialistických zemí.

V červenci 1966 jsem se zúčastnil semináře na téma *Americký politický systém*. Bylo přítomno 52 odborníků z vědeckých ústavů, univerzit, ministerstev, novin, televize a rozhlasu ze 14 evropských zemí včetně dalších tří Čechoslováků — Evy Bielové z Vysoké školy politické ÚV KSČ, dr. J. Novozámské z Filosofické-

ho ústavu ČSAV a dr. Jana Fritze z Kulturního domu města Prahy.

Na semináři přednášelo pět amerických profesorů. Prof. Frank Bane působil ve vládních funkcích a v současné době je předsedou Advisory Commission on Intergovernmental Relations ve Washingtonu. Ve svých přednáškách se zabýval úlohou jednotlivých stupňů místní, státní a federální správy. Zvláště zajímavý byl výklad o sociálním programu rooseveltovského „Nového údelu“ a jeho institucí a srovnání s „válkou proti chudobě“, kterou po třiceti letech vyhlásila vláda presidenta Johnsona.

V závěrečné přednášce se prof. Bane zabýval otázkou vývoje myšlenky federalismu jako řešení vztahu mezi jednotlivými státy a federální vládou. Uvedl, že v současné době se v USA hovoří o třech základních obdobích, ve kterých tento vztah prodělával změny. Je to období dualismu (1881—1914), kdy převažoval hlavně kompromis mezi legislativou státu a federace; dále období tzv. spolupracujícího (cooperative) federalismu, který vyvrcholil po I. světové válce a hlavně pak za éry F. D. Roosevelta v třicátých letech, kdy ekonomické podmínky nutily státy k větší spolupráci s federální vládou, která tak z hlediska zákonodárství získala větší vliv na činnost jednotlivých států; konečně jako třetí období uváděl prof. Bane současný stav, který začal v období J. F. Kennedyho a v němž řešení řady problémů nezbytně vyžaduje překonání